

ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Λοΐζος Συμεού
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Cyprus College
E-mail: lsymeou@cycollege.ac.cy

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διασφάλιση της εγκυρότητας και αξιοπιστίας μιας ποιοτικής έρευνας επιτυγχάνεται μέσα από την ικανοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων ερευνητικής συνέπειας και την ενδελεχή περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε. Στο άρθρο αυτό περιγράφω και συζητώ τις στρατηγικές που αξιοποιήθηκαν στα πλαίσια μιας μελέτης περιπτώσεων που διερευνούσε τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας, με σκοπό να εξασφαλιστούν τα κριτήρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας τα οποία προτείνονται από τους Guba και Lincoln.

1. Εισαγωγή

Θεωρητικοί και ερευνητές στο χώρο της εκπαίδευσης, όπως επίσης και όσοι προτίθενται να αξιοποιήσουν τα ευρήματα εκπαιδευτικών ερευνών, και ιδιαίτερα αυτοί που χαράσσουν εκπαιδευτική πολιτική, θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικά τα θέματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας στην εκπαιδευτική έρευνα. Γι' αυτό, όσοι διεξάγουν εκπαιδευτική έρευνα καλούνται να υπεραμυνθούν της εγκυρότητας και αξιοπιστίας των όσων υποστηρίζουν στις ερευνητικές τους εργασίες. Στο άρθρο αυτό περιγράφω και συζητώ τις στρατηγικές που επιστρατεύτηκαν στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης ποιοτικής έρευνας με σκοπό να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα και αξιοπιστία της.

Η έρευνα διερευνούσε τις σχέσεις σχολείου-οικογένειας μελετώντας τη συνεργασία συγκεκριμένων περιπτώσεων εκπαιδευτικών και των οικογενειών των μαθητών τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα είχε σκοπό να διερευνήσει τις μορφές και το περιεχόμενο της επικοινωνίας εκπαιδευτικών-οικογενειών στα πλαίσια της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας και το πώς η επικοινωνία αυτή ερμηνεύεται και αξιοποιείται από τις δύο πλευρές. Η ερευνητική στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της μελέτης πολλαπλών (multiple) περιπτώσεων (Burns, 2000· Yin, 2003), με τη συμμετοχή ενός δείγματος επτά εκπαιδευτικών δημοτικής, των μαθητών τους και των γονιών των συγκεκριμένων μαθητών. Η ερευνητική προσέγγιση ήταν εθνογραφική και αξιοποιήθηκαν τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μέθοδοι συλλογής

δεδομένων. Τα ερευνητικά δεδομένα που συλλέγηκαν προέκυψαν από τη χορήγηση ερωτηματολογίου στις 148 οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα, από ατομικές συνεντεύξεις 45 γονιών και 39 παιδιών του δείγματος και από 7 ομαδικές συνεντεύξεις στις οποίες συμμετείχαν γονείς, και άλλες 7 στις οποίες συμμετείχαν μαθητές. Λήφθηκαν, επίσης, ατομικές συνεντεύξεις από όλους τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές/τριες των σχολείων τους, ενώ οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν και σε ομαδική συνέντευξη. Τέλος, αριθμός συναντήσεων εκπαιδευτικών-γονιών έτυχαν παρατήρησης και/ή ηχογραφήθηκαν, ενώ έτυχαν παρακολούθησης άλλες εκδηλώσεις και δραστηριότητες κατά τις οποίες εκπαιδευτικοί και γονείς είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή, όπως σχολικές εκδηλώσεις, βραδιές γνωριμίας, συνεδρίες των τοπικών Συνδέσμων Γονέων, κ.ά.

2. Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική έρευνα

Οι ποιοτικές έρευνες στο χώρο της εκπαίδευσης, ίσως πολύ περισσότερο από τις ποσοτικές έρευνες, έτυχαν και συνεχίζουν να τυγχάνουν πολύ μεγάλης κριτικής για την εγκυρότητα και αξιοπιστία τους. Οι ποιοτικές έρευνες έχουν κατηγορηθεί ότι χρησιμοποιούν “soft” (μαλακές, θαμπές) ερευνητικές διαδικασίες, ότι τα ευρήματά τους είναι “αποκυήματα φαντασίας, και όχι επιστήμη”, και ότι οι ερευνητές που τις διεξάγουν “δεν έχουν κανένα τρόπο να επιβεβαιώσουν εάν το τι δηλώνουν είναι αληθινό ή όχι” (Denzin & Lincoln, 2000, σ. 8).

Οι μελέτες περιπτώσεων, όπως η έρευνα η οποία παρουσιάζεται στο άρθρο αυτό, έχουν δεχθεί ακόμη σφοδρότερης κριτικής. Έχει υποστηριχθεί, για παράδειγμα, ότι στις μελέτες περιπτώσεων

υπάρχει περιορισμένη στάθμιση της ανάλυσης των δεδομένων και μπορεί να υπάρξει σύγχυση ανάμεσα στα δεδομένα και της ερμηνείας τους, που οδηγεί στην επιλεκτική παρουσίαση των τεκμηρίων. Επιπλέον, μπορεί να υπάρξει αντιδεοντολογική επιλογή δεδομένων, προκατάληψη και αποτυχημένη διάκριση ανάμεσα στις διατυπωθείσες και παρατηρούμενες συμπεριφορές και στάσεις (Winegardner, 2002, p.23).

Η κριτική αυτή είχε προκύψει αρχικά από το στρατόπεδο των ποσοτικών/θετικιστών ερευνητών και από το γεγονός ότι πολλοί ποιοτικοί ερευνητές, μέσα στο ζήλο τους για την ποιοτική έρευνα, δεν παρείχαν επαρκή τεκμηρίωση και αιτιολόγηση των μεθόδων, των ευρημάτων και των συμπερασμάτων τους. Πιο πρόσφατα, οι πηγές και η φύση αυτής της κριτικής προέρχεται επιπλέον μέσα από τον ίδιο το χώρο της ποιοτικής έρευνας και αναφέρεται, όχι στα παραδοσιακά θετικιστικά κριτήρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας, αλλά σε ζητήματα όπως την ερευνητική πορεία ως πράξη, το στίλ και τον τρόπο γραφής και παρουσίασης της ερευνητικής διαδικασίας, τη σημασία και αξία του ερευνητικού θέματος, αλλά και την όλο και μεγαλύτερη επίδραση του θετικισμού στην ποιοτική μεθοδολογία. Για το λόγο αυτό οι Denzin και Lincoln (2000) περιγράφουν την τρέχουσα περίοδο στην ανάπτυξη της ποιοτικής έρευνας ως μια περίοδο “τριπλής κρίσης σε ό,τι αφορά στην

παρουσίαση, αιτιολόγηση και πράξη” της ποιοτικής έρευνας, η οποία συνεπάγεται “σοβαρό επαναστοχασμό όρων όπως η εγκυρότητα, η γενικευσιμότητα και η αξιοπιστία” (σ. 17).

Για την αντιμετώπιση αυτής της κριτικής, συνίσταται η εξεύρεση μεθοδολογικών στρατηγικών που θα ενδυναμώνουν τη συνέπεια του μεθοδολογικού σχεδιασμού και την ίδια τη διεξαγωγή μιας ποιοτικής εκπαιδευτικής έρευνας (Eisenhart & Howe, 1992, σ. 2) ή, όπως δηλώνουν ο Denzin (1994α) και οι Fontana και Frey (1994), που θα πραγματεύονται με επιτυχία την “τέχνη της επιστήμης” της ποιοτικής έρευνας. Για να επιτευχθεί αυτό απαιτείται όπως οι ερευνητές που διεξάγουν έρευνες μέσα στη συγκεκριμένη “σχολή” (paradigm) φανερώνουν και επεξηγούν λεπτομερώς τις στρατηγικές αυτές και όλες τις φάσεις της ερευνητικής διαδικασίας, με τρόπο που να ενδυναμώνεται η ποιότητα και το κύρος της έρευνας και η συνολική της ακεραιότητα. Όπως δηλώνουν οι Anfara, Brown και Magnione (2002), “ρόλο-κλειδί στην ποιοτική έρευνα διαδραματίζει το πώς λογοδοτούμε για τους εαυτούς μας, πώς αποκαλύπτουμε τον κρυφό κόσμο” της ερευνητικής διαδικασίας, με τρόπο που να “δείχνουμε το χέρι και να ανοίγουμε το μυαλό του ερευνητή στον αναγνώστη ή την αναγνώστριά μας” (σ.29).

3. Κριτήρια και στρατηγικές διασφάλισης της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της έρευνας: το παράδειγμα της συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης

Η συγκεκριμένη έρευνα, για να διασφαλίσει την ποιότητα και το κύρος της, επιστράτευσε συγκεκριμένες στρατηγικές, οι οποίες επιχειρούσαν, αφενός να ικανοποιήσουν συγκεκριμένα κριτήρια ερευνητικής συνέπειας, και αφετέρου να αποκαλύπτουν λεπτομερώς την ερευνητική διαδικασία στον/στην αναγνώστη/τρια για να μπορεί να προβαίνει ο/η ίδιος/α σε αξιολογική κρίση σε ό,τι αφορά στην εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας. Τα “κριτήρια αναγνώρισης/νομιμοποίησης” (legitimacy· Denzin & Lincoln, 2000) ή “standards” (Eisenhart & Howe, 1992) ή ακόμα “varieties” (Lincoln, 2001) εγκυρότητας και αξιοπιστίας τα οποία τέθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν αυτά τα οποία προτάθηκαν από τους Guba και Lincoln (1982, στο Lincoln, 2001), και συγκεκριμένα η αξιοπιστία της έρευνας, η μεταβιβασιμότητα/γενικευσιμότητά της, η βασιμότητά της και η επιβεβαιωσιμότητά της. Οι στρατηγικές οι οποίες επιστρατεύτηκαν για να ικανοποιηθούν τα κριτήρια αυτά συζητούνται πιο κάτω.

4. Αξιοπιστία της έρευνας

Η “αξιοπιστία” (credibility) σε μια ποιοτική έρευνα αναφέρεται στην ισχύ του μεθοδολογικού σχεδιασμού, στην ποιότητα των δεδομένων τα οποία συλλέγηκαν κατά τη διάρκειά της και στο πώς αυτός ο σχεδιασμός και τα συγκεκριμένα δεδομένα οδηγούν σε αληθινά και άξια εμπιστοσύνης ευρήματα, υπό την έννοια ότι αναπαριστούν την

πραγματικότητα (Levin & O' Donnel, 1999· Lincoln, 2001). Η έννοια της αξιοπιστίας της έρευνας στα πλαίσια της ποιοτικής σχολής θα αντιστοιχούσε στην έννοια της “εσωτερικής εγκυρότητας” (internal validity) στην ποσοτική/θετικιστική σχολή.

Η πρώτη μεθοδολογική στρατηγική η οποία ακολουθήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα και που επιχειρούσε να διασφαλίσει την αξιοπιστία της ήταν η “τριγωνοποίηση” (triangulation) μεθόδων και δεδομένων. Τριγωνοποίηση καλείται η “εφαρμογή και συνδυασμός διαφορετικών ερευνητικών μεθοδολογιών στη διερεύνηση του ίδιου φαινομένου” (Denzin, 1994β, σ. 511). Συγκεκριμένα, στην έρευνα αυτή επιχειρήθηκε τριγωνοποίηση τόσο μεθόδων όσο και δεδομένων· πολλαπλές μέθοδοι συλλογής δεδομένων, όπως επίσης πολλαπλές πηγές δεδομένων και τεκμηρίων, επιστρατεύτηκαν με σκοπό την τριγωνοποίηση και επιβεβαίωση των ευρημάτων που προέκυπταν κατά τη διάρκεια της συλλογής των δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό, στα πλαίσια της έρευνας αυτής δεδομένα από διαφορετικές πηγές διασταυρώνονταν για να επιβεβαιώσουν ή να ενισχύουν το ένα το άλλο. Κάθε πηγή δεδομένων συνδεόταν με συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα αποδίδοντας επιβεβαιωτικά τεκμήρια σε σχέση με το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα, τα οποία τύγχαναν τριγωνοποίησης με πληροφορίες που προέρχονταν από άλλες πηγές δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό, οι ερευνητικές μέθοδοι και εργαλεία συνδέονταν με τους σκοπούς της έρευνας και το πλαίσιο κωδικοποίησης με το οποία θα αναλύονταν τα δεδομένα. Τα δεδομένα των συνεντεύξεων έτυχαν τριγωνοποίησης με τα δεδομένα των ερωτηματολογίων και των παρατηρήσεων, ενώ παράλληλα οι συνεντεύξεις έτυχαν τριγωνοποίησης η μια με την άλλη -αυτές των εκπαιδευτικών με αυτές των γονέων και των παιδιών, και αντίστροφα. Έτσι, κάθε πηγή δεδομένων ενημέρωνε την τελική ανάλυση των δεδομένων με τρόπο που το κάθε εύρημα της έρευνας να προέκυπτε ως αποτέλεσμα της επιβεβαίωσης τουλάχιστον μίας ακόμα πηγής δεδομένων. Η τριγωνοποίηση αυτή προσέδιδε αξιοπιστία στα ευρήματα της έρευνας και εξασφάλιζε την επάρκεια και καταλληλότητα των ερμηνειών που προέκυπταν από τα ευρήματα αυτά.

Η αξιοπιστία της έρευνας υποστηρίχτηκε και με άλλους τρόπους. Η απόφαση για τη διερεύνηση των συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων στο σχολικό συγκείμενο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν υπήρξε τυχαία, αλλά λήφθηκε με σκοπό να ικανοποιεί το κριτήριο αξιοπιστίας της μακράς εμπειρίας και επαφής (prolonged engagement) με το ερευνητικό πεδίο. Ως ο ερευνητής που διεξήγαγε τη συγκεκριμένη έρευνα, είχα αρκετή εκπαιδευτική εμπειρία τόσο σε θέματα παιδαγωγικής και διδασκαλίας στο συγκεκριμένο πλαίσιο όσο και σε θέματα που αφορούσαν την υπό διερεύνηση περιοχή, τις σχέσεις σχολείου-οικογένειας. Επιπλέον, είχα αφιερώσει επαρκή χρόνο στο υπό διερεύνηση πεδίο, τόσο στα πλαίσια προηγούμενων ερευνών που εμπίπτουν στη συγκεκριμένη ερευνητική περιοχή και οι οποίες είχαν οδηγήσει στην υπό συζήτηση έρευνα (δες για παράδειγμα Symeou, 2002α· 2002β· Συμεού, 2003), όσο και για τη συλλογή των δεδομένων στα

πλαίσια της έρευνας αυτής, η οποία διήρκησε επτά μήνες ερευνητικής παρουσίας στο πεδίο.

Τέλος, η αξιοπιστία της συγκεκριμένης έρευνας υποστηρίχθηκε μέσα από ελέγχους των συμμετεχόντων (member checks). Ως μέρος της ερευνητικής διαδικασίας και επιδιώκοντας παράλληλα σε όσο το δυνατό ισχυρότερες δεοντολογικές μεθοδολογικές επιλογές, τόσο τα δεδομένα που είχαν συλλεγεί στο πεδίο (απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις) όσο και η ερμηνεία και συζήτηση των ευρημάτων της έρευνας τα οποία σχετίζονταν με τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα επιστράφηκαν σε αυτούς/ές με σκοπό την επαλήθευση της αξιοπιστίας τους. Έτσι, επιτεύχθηκε η επιβεβαίωση των ευρημάτων της έρευνας από τους ίδιους τους συμμετέχοντες (participant validation). Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την τελική ερευνητική έκθεση, και πριν τη δημοσίευσή της, αποστάληκε σε όλους τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα επιστολή η οποία τους καλούσε, αφού μελετήσουν τα μέρη της έρευνας που περιέγραφαν ή ερμήνευαν τη δική τους περίπτωση, να επιβεβαιώσουν την αξιοπιστία των συγκεκριμένων αποσπασμάτων της έρευνας και να δώσουν τη συγκατάθεσή τους στη δημοσίευσή τους. Κλήθηκαν να προβούν σε συγκεκριμένα σχόλια, επισημάνσεις και εισηγήσεις για αλλαγές σε περίπτωση που αμφισβητούσαν την αξιοπιστία των περιγραφών και ερμηνειών του ερευνητή ή σε περίπτωσή που ένιωθαν ότι το κείμενο τους προσέβαλλε. Η επιστολή κατέληγε με τη βεβαίωση ότι οι εισηγήσεις του/της κάθε συμμετέχοντα/ουσας θα γινόταν σεβαστή και τους/τις καλούσε να υπογράψουν την επιστολή και να την επιστρέψουν στον ερευνητή μαζί με τις εισηγήσεις τους σε σχέση με τα αποσπάσματα της έρευνας που τους αφορούσαν.

5. Μεταβιβασιμότητα/γενικευσιμότητα της έρευνας

Η μεταβιβασιμότητα ή γενικευσιμότητα ή και γενικευτική ισχύς (transferability) των ευρημάτων μιας ποιοτικής μελέτης, αντίστοιχα με τον όρο “εξωτερική εγκυρότητα” ο οποίος χρησιμοποιείται στην ποσοτική σχολή εκπαιδευτικής έρευνας, αναφέρεται στον βαθμό που τα συμπεράσματα της μελέτης μπορούν να γενικευτούν σε ευρύτερα σύνολα ομοειδών περιπτώσεων από τον πληθυσμό από τον οποίο προέρχεται το συγκεκριμένο δείγμα. Αποτελεί την εγκυρότητα ή νομιμοποίηση που μπορούν να προσδώσουν στην έρευνα οι ίδιοι οι αναγνώστες της. Μέσα από τη μελέτη μιας έρευνας, οι αναγνώστες της θα πρέπει να μπορούν μελετώντας την να την αντιπαρατάσσουν με τη δική τους εμπειρία και να πείθονται για τις αξιώσεις και δηλώσεις στις οποίες προβαίνει ο/η ερευνητής/τρια.

Η σημαντικότερη τεχνική για να ικανοποιήσει ένας/μία ερευνητής/τρια το κριτήριο της μεταβιβασιμότητας/γενικευσιμότητας είναι η πυκνή και ζωντανή περιγραφή των δεδομένων και ευρημάτων της έρευνας. Ο Denzin (1994α) ορίζει ως πυκνή περιγραφή αυτήν “που δίνει το συγκείμενο μιας εμπειρίας, δηλώνει τις προθέσεις και το νόημα που οργανώνουν την εμπειρία, και αποκαλύπτει την εμπειρία ως μια διαδικασία” (σ.505). Στοχεύοντας στην

ικανοποίηση του κριτηρίου της μεταβιβασιμότητας, η συγκεκριμένη έρευνα επιχείρησε να προσφέρει μια αληθινή και συνεπή πυκνή περιγραφή των ευρημάτων της έρευνας και να ταξιδέψει τους αναγνώστες της στον κόσμο των συμμετεχόντων στην έρευνα. Με τον τρόπο αυτό οι αναγνώστες της έρευνας θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν την εμπειρία των συμμετεχόντων και του ερευνητή και να τις αντιπαραβάλουν με τις δικές τους εμπειρίες και με αυτές που είχαν μελετήσει μέσα από άλλες εμπειρικές έρευνες.

Για την περιγραφή των ευρημάτων της έρευνας ακολουθήθηκε επαγωγική προσέγγιση. Πρώτα-πρώτα έτυχαν λεπτομερούς περιγραφής συγκεκριμένες περιπτώσεις εκπαιδευτικών-μαθητών-γονέων και μεταξύ τους στιγμιότυπα, με παράλληλη πυκνή περιγραφή του τοπικού συγκειμένου. Αυτό το πρώτο επίπεδο παρουσίασης των ευρημάτων διατηρήθηκε όσο το δυνατόν πιο κοντά στα δεδομένα που συλλέγηκαν από το πεδίο, ώστε περιγραφή και ερμηνεία να ισορροπούσαν εξίσου. Οι ερμηνείες, όπως παρουσιάστηκαν στο πρώτο αυτό επίπεδο παρουσίασης των ευρημάτων της έρευνας, απέρρεαν από τις παρατηρήσεις και τις εμπειρίες από το πεδίο, από τις αντιλήψεις του ερευνητή για τις εμπειρίες και τις πραγματικότητες των συμμετεχόντων στην έρευνα και από τις συνεντεύξεις μαζί τους.

Είναι σημαντικό εδώ να επισημανθούν τα κριτήρια τα οποία τέθηκαν για την επιλογή των συγκεκριμένων περιπτώσεων, οι οποίες αποφασίστηκε ότι θα παρουσιάζονταν ανάμεσα σε όλες τις άλλες περιπτώσεις σε αυτό το πρώτο επίπεδο παρουσίασης των ευρημάτων της έρευνας. Η ανάγκη για την επιλογή κάποιων περιπτώσεων από το σύνολο αυτών που μελετά ένας/μία ερευνητής/τρια που ασχολείται με ποιοτική έρευνα είναι μια σοβαρή 'ενδημική' μεθοδολογική προβληματική της ποιοτικής σχολής, αφού ρεαλιστικά μιλώντας, σε κανενός είδους εκθέσεις ή δημοσιεύσεις δεν υπάρχει αρκετός χώρος για να παρουσιάσει ο/η ερευνητής/τρια όλες τις περιπτώσεις που μελέτησε. Σε αυτή την έρευνα, για να παρουσιαστούν με έγκυρο τρόπο τα δεδομένα που είχαν συλλεγεί από τις επτά περιπτώσεις των εκπαιδευτικών, των μαθητών τους και των γονέων των μαθητών τέθηκαν δύο κριτήρια. Το πρώτο ήταν να παρουσιαστούν οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις και το δεύτερο οι περιπτώσεις που θα παρουσιάζονταν να ήταν οι πιο πλούσιες σε δεδομένα που θα μπορούσαν να απαντήσουν πληρέστερα τα ερευνητικά ερωτήματα. Με τον τρόπο αυτό επιλέγηκαν τέσσερις περιπτώσεις εκπαιδευτικών-γονέων-μαθητών, οι οποίες παρείχαν πλούσιες, πυκνές, περιεκτικές, κατανοητές και διαφωτιστικές πληροφορίες που μπορούσαν να δώσουν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα και να αναδείξουν τις διαστάσεις του ζητήματος υπό διερεύνηση. Οι τέσσερις αυτές περιπτώσεις παρείχαν τόσο πλούτο δεδομένων που μπορούσαν να εξεικονίσουν το σύνολο σχεδόν των δεδομένων που είχαν συλλεγεί από το σύνολο των περιπτώσεων που μελετήθηκαν.

Μετά την περιγραφή των τεσσάρων περιπτώσεων ακολούθησε ένα δεύτερο επίπεδο περιγραφής των ευρημάτων της έρευνας μέσα από μια γενικότερη περιγραφή των ευρημάτων της, αυτή τη φορά διατηρώντας απόσταση από τις συγκεκριμένες περιπτώσεις

και τα διακριτά τους χαρακτηριστικά, και επιχειρώντας να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα πιο γενικά. Η ερμηνεία που επιχειρήθηκε σε αυτό το δεύτερο επίπεδο βασιζόταν στα δεδομένα που είχαν συλλεγεί και αναλυθεί από όλες τις περιπτώσεις που μελετήθηκαν. Για το λόγο αυτό, στο δεύτερο αυτό επίπεδο παρουσίασης των ευρημάτων της έρευνας, ο άμεσος λόγος των συμμετεχόντων μέσα από χωρία και η περιγραφή του συγκειμένου ήταν περιορισμένη.

Σε ένα τρίτο και τελικό επίπεδο παρουσίασης των ευρημάτων της έρευνας, το οποίο παρουσιάστηκε στα συμπεράσματα της έρευνας, επιχειρήθηκαν αναλυτικές γενικεύσεις σε σχέση με τα ευρήματα της έρευνας, προσπερνώντας τα όρια των εμπειρικών δεδομένων και προβαίνοντας σε ευρύτερες ερμηνείες που είχαν στόχο να γενικευτούν τα ευρήματα της έρευνας σε ένα γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο. Το θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα βασιζόταν στις θεωρητικές προοπτικές των εννοιών του πολιτισμικού κεφαλαίου (cultural capital· Bourdieu, 1977· Bourdieu & Passeron, 1990), του κοινωνικού κεφαλαίου (social capital· Coleman, 1988· 1990) και των ‘αποθεμάτων γνώσης’ (funds of knowledge· Moll, κ.ά., 1992). Το θεωρητικό αυτό υπόβαθρο θεωρήθηκε ότι επέτρεπε στα ευρήματα της έρευνας να παρουσιαστούν με τρόπο ώστε, αφενός να μπορούν να γίνουν κατανοητά στους συμμετέχοντες στην έρευνα και στους αναγνώστες της, και αφετέρου να προσλάβουν θεωρητική προοπτική ώστε να μπορούν να συσχετιστούν με ευρύτερες εκπαιδευτικές εμπειρίες. Μέσα από την περιγραφή των ευρημάτων της έρευνας σε αυτό το τρίτο επίπεδο παρουσίασης, ο/η αναγνώστης/τρια θα μπορούσε και ο/η ίδιος/α να εμπλακεί στη διαδικασία της ανάλυσης των δεδομένων και να διαβάσει ξανά την παρουσίαση των ευρημάτων με καινούργια αντίληψη των δεδομένων.

6. Η βασιμότητα και η επιβεβαιωσιμότητα της έρευνας

Δύο άλλα κριτήρια ποιότητας, ακρίβειας και αυστηρότητας της ποιοτικής έρευνας είναι η βασιμότητα (dependability) της έρευνας, δηλαδή το να περιγράψει ο/η ερευνητής/τρια την αναδυόμενη φύση της διαδικασίας της έρευνας του/της, και η επιβεβαιωσιμότητα (confirmability) της έρευνας, δηλαδή να μπορεί να δείξει ο/η ερευνητής/τρια ότι οι ερμηνείες του/της βασίζονται στο συγκεκριμένο συγκείμενο και ότι οι συμμετέχοντες δεν αποτελούν προϊόν της φαντασίας του/της. Για να πετύχει κανείς βασιμότητα και επιβεβαιωσιμότητα είναι αναγκαίο στην παρουσίαση της έρευνας να περιγράφεται “η ιστορία της μελέτης αυτής καθ’ εαυτής παράλληλα με τις ιστορίες των συμμετεχόντων” (Mulholland & Wallace, 2003, σ. 8). Οι Guba και Lincoln (1994) υποστηρίζουν ότι η βασιμότητα και επιβεβαιωσιμότητα της έρευνας ενισχύουν παράλληλα τη μεταβιβασιμότητά της.

Στοχεύοντας τόσο σε βασιμότητα όσο και σε επιβεβαιωσιμότητα, η υπό συζήτηση έρευνα επιδίωξε να περιγράψει τον κόσμο των συμμετεχόντων της. Τα σχόλια των συμμετεχόντων στην έρευνα περιλήφθηκαν στην παρουσίαση και συζήτηση των ευρημάτων της με τρόπο που ο ρόλος των συμμετεχόντων στην έρευνα να τεκμηριωνόταν. Οι ιστορίες και τα λόγια των συμμετεχόντων αναδύθηκαν μέσα από το εύρος των ερευνητικών πηγών που αξιοποιήθηκαν κατά την έρευνα στο πεδίο, έτσι ώστε ο/η αναγνώστης/τρια να ερχόταν σε άμεση επαφή με τις σημειώσεις του πεδίου, τα τεκμήρια και τις μαρτυρίες. Παράλληλα, ο/η αναγνώστης/τρια καθίστατο ικανός/η να κρίνει κατά πόσο οι συμπερασματικές ερμηνείες στην οποίες κατέληγε η έρευνα στηρίζονταν στις πραγματικότητες των συμμετεχόντων. Η τριγωνοποίηση δεδομένων και πηγών ήταν και πάλι η πρωταρχική στρατηγική της έρευνας που υποστήριζε τη βασιμότητα και επιβεβαιωσιμότητά της.

Η βασιμότητα της έρευνας επιτεύχθηκε επίσης, μέσα από τον πειθαρχημένο αυτοέλεγχο και αυτογνωσία του ερευνητή κατά τη διάρκεια της συλλογής, ανάλυσης και παρουσίασης των ερευνητικών δεδομένων. Ο ερευνητής παρουσίασε με συστηματικότητα και με ακρίβεια τα μεθοδολογικά βήματα και διαδικασίες που ακολουθήθηκαν στην έρευνα, τεκμηριώνοντας παράλληλα την υποκειμενικότητά του και τις προσωπικές του προκαταλήψεις.

Με τη βασιμότητα της έρευνας σχετίζεται και η προσωπική δεοντολογική στάση του ερευνητή απέναντι στην ίδια την έρευνα και τις ερευνητικές μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Στη συγκεκριμένη έρευνα στη βάση της εθνογραφικής ερευνητικής προσέγγισης που ακολουθήθηκε, ο ερευνητής διαδραμάτισε το ρόλο του εξωτερικού ερευνητή, του συνεντευκτή, του παρατηρητή και αυτού που επισκοπούσε την ερευνητική περιοχή που αφορά τη συνεργασία εκπαιδευτικού-οικογένειας. Παρόλο που το στοιχείο της αξιολόγησης ενυπάρχει σε πολλές έρευνες (εξού και κάποιοι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα αυτή φοβήθηκαν ότι αυτός θα ήταν ο σκοπός της), ο σκοπός της υπό συζήτηση έρευνας δεν ήταν να αξιολογήσει άμεσα τη λογική, την εφαρμογή και την επιτυχία της επικοινωνίας μεταξύ οικογένειας και σχολείου. Για το λόγο αυτό, ο ερευνητής σε καμιά περίπτωση δε συμπεριφέρθηκε ως αξιολογητής, μια και ο σκοπός της έρευνας ήταν να ερμηνεύσει την εφαρμογή των στρατηγικών συνεργασίας των συμμετεχόντων και να προτείνει συγκεκριμένες εναλλακτικές προτάσεις μέσα από τη μελέτη των αξιολογήσεων των ίδιων των συμμετεχόντων. Ο ερευνητής ήταν ένας 'εξωτερικός παρατηρητής/ερευνητής', του οποίου η εμπλοκή στις ζωές των συμμετεχόντων διατηρήθηκε στο ελάχιστο παραμένοντας ουδέτερος στο βαθμό που αυτό ήταν δυνατό. Την ίδια στιγμή διατηρούσε, σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς, το ρόλο του 'εσωτερικού παρατηρητή/ερευνητή' εξαιτίας του ότι κατείχε ο ίδιος την ιδιότητα του εκπαιδευτικού. Η ιδιότητά του αυτή τον βοήθησε να καθιερώσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς, ενώ δε φάνηκε να εισαγάγει σοβαρές δυσκολίες

στην προσέγγιση των γονέων και των παιδιών, αφού έγινε απόλυτα σαφές ότι κατά τη διάρκεια της έρευνας ο ερευνητής δεν εξασκούσε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και ότι επιπλέον είχε προηγούμενη εμπειρία εργασίας με γονείς μέσα στο σχολείο. Με τον τρόπο αυτό, ο ερευνητής ως persona ερευνητή κατάφερε να διατηρήσει σε ισορροπία τους δύο αυτούς ρόλους κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας.

7. Σύνοψη

Η διασφάλιση της ποιότητας και του κύρους μιας ποιοτικής έρευνας επιτυγχάνεται μέσα από την ικανοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων ερευνητικής συνέπειας και την ενδελεχή περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας στον/στην αναγνώστη/τρια της, έτσι ώστε να μπορεί να προβαίνει ο/η ίδιος/α σε αξιολογική κρίση σε ό,τι αφορά στην εγκυρότητα και αξιοπιστία της συγκεκριμένης έρευνας. Στο άρθρο αυτό επιχειρήσα να παρουσιάσω μερικές από τις στρατηγικές τις οποίες επιστράτευσα για να διαφυλάξω και να υπερασπιστώ αναλυτικά το μεθοδολογικό κύρος μιας έρευνας που διερευνούσε τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας και που εντασσόταν στη σχολή της ποιοτικής έρευνας. Τα κριτήρια τα οποία τέθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν η αξιοπιστία της έρευνας, η μεταβιβασιμότητα/γενικευσιμότητά της, η βασιμότητά της και η επιβεβαιωσιμότητά της. Οι στρατηγικές ικανοποίησης των πιο πάνω κριτηρίων και που παρουσιάστηκαν στο άρθρο αυτό αποτελούν μόνο μερικές εισηγήσεις και καθοδηγητικά κριτήρια για το πώς μπορεί να κριθεί το κύρος των αποτελεσμάτων και των προϊόντων ερευνών από τη συγκεκριμένη σχολή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anfara, V. A., Jr., Brown, K. M. & Mangione, T. L. (2002). Qualitative analysis on stage: Making the research process more public. *Educational Researcher*. 31(7), 28-38.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in education, society and culture* (2^η έκδ.). London: Sage.
- Burns, R. B. (2000). *Introduction to research methods*. London: Sage.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*. 94 (Supplement), 95-120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Beknap Press.
- Denzin, N. (1994α). The art and politics of interpretation. Στους N. Denzin, & Y. S. Lincoln (Εκδ.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Denzin, N. (1994β). Triangulation. Στους N. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Ca: Sage.

- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research* (2^η έκδ.). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Eisenhart, M. A. & Howe, K. R. (1992). Validity in educational research. Στους M. Le Compte, W. Millroy, & J. Preissle (Εκδ.), *The handbook of qualitative research in education*. San Diego: Academic Press.
- Fontana, A. & Frey, J. (1994). Interviewing: The art of science. Στους N. Denzin & Y. S. Lincoln (Εκδ.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Guba, E. S. & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. Στους N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Εκδ.), *Handbook of qualitative research* (σσ. 105-117). London: Sage.
- Levin, J. R., & O'Donnell, A. M. (1999). What to do about educational research's credibility gaps? *Issues in Education*. 5(2), 177-229.
- Lincoln, Y. (2001). Varieties of validity: Quality in qualitative research. Στους J. Smart, & W. Tierney (Εκδ.), *Higher education: Handbook of theory and research*. New York: Agathon Press.
- Moll, L. C., Amanti, C., Neff, D., & Gonzalez, N. (1992). Funds of knowledge for teaching: Using a qualitative approach to connect homes and classrooms. *Theory and Practice*. 21(2), 132-141.
- Mulholland, J. & Wallace, J. (2003). Strength, sharing and service: restorying and the legitimization of research texts. *British Educational Research Journal*. 29(1), 5-23.
- Symeou, L. (2002a). *Parental reflections upon their involvement in a primary school classroom: An action research program in Cyprus*. Εργασία που παρουσιάστηκε στο 11th International Roundtable on School, Family, and Community Partnerships. New Orleans.
- Symeou, L. (2002b). Present and future home-school relations in Cyprus: An investigation of teachers' and parents' perspectives. *The School Community Journal*. (2)12, 7-34.
- Συμεού, Α. (2003). Σχέσεις σχολείου-οικογένειας: έννοιες, μορφές και εκπαιδευτικές συνεπαγωγές. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*. 36, 101-113.
- Winegardner, K. E. (2002). *The Case study method of scholarly research*. Ανάκληση 27 Ιουνίου 2002, από www.courses.brown.edu/Raymond_Hyatt/SO0105_S02/materialadd2.pdf
- Yin, R. K. (2003). *Case study research; design and methods* (3^η έκδ.). Thousand Oaks: Sage.